תיאטרון האוניברסיטה

החוג לאמנות התיאטרון
הפקולטה לאמנויות ע"ש יולנדה ודוד קץ
אוניברסיטת תל אביב

הפקת מסלול מצטיינים במשחק
בשיתוף תוכנית מצטיינים בעיצוב במה,
קולנוע וטלוויזיה

Bruce Nauman, Slow Angle Walk (Beckett Walk), © 2021 Bruce Nauman / Artists Rights Society (ARS), New York
Courtesy Electronic Arts Intermix (EAI), New York

אלקסטיס

מאת: אוריפידס
עפ"י תרגום מאת אהרן שבתאי

נוסח הצגה: אביגיל עקביה ועירא אבנרי | **בימוי:** עירא אבנרי

Cover Image: © 2021 Bruce Nauman / Artists Rights Society (ARS), New York

תיאטרון האוניברסיטה מציג:
הפקת מסלול מצטיינים במשחק

אלקסיטס

מאת **אוריפידס**

על-פי תרגום מאת **אהרן שבתאי**

נוסח הצגה: **אביגיל עקביה ועירא אבנרי**

בימוי: **עירא אבנרי**

בעיצוב תלמידי תכנית מצטיינים בעיצוב במה, קולנוע וטלוויזיה:
תפאורה: **אוראל בן עמי** | תלבושות: **סוניה גורקינה**
תאורה: **יובל אנקונינה**

הלחנת והדרכת עבודת קול: **נטע שפיגל**
דיבור והדרכת טקסט: **דן ענבר**

בהשתתפות תלמידי מסלול מצטיינים במשחק שנה ג':
בסיל אבו ג'בל, שקד אלדן, לירן ביטון, חנא ביראך,
עמית ברוורמן, מאיה גלעדי ,יובל חי, וואל חמדון,
לבונה טויטו, עביר לאון,הילי מרגוליס, ראמא נסראללה

ע. במאי וניהול הצגה: **המיה בן חיים** | הפקה וניהול הצגה: **תמר אורבך**

ניהול ייצור תפאורה: **אורן באום** | ניהול ייצור תלבושות: **אריאל הרול**
ניהול תאורה: **יסמין יכין** |ע. במאי שניה וניהול הצגה: **סולאפה מחול**
הפעלת תאורה: **אריאל וסילי אוסדצ'נקו, יוליה קידר**
ע. ייצור תפאורה: **אסף בן יהודה** | ע. ייצור תלבושות: **בר נוב**
ע. תאורה: **אריאל וסילי אוסצ'נקו**

צוות טכני וסדרנות: **סתיו אוביץ, מוראן זכנון, נליה מזרחי,**
סולאפה מחול, עדן מטר

עריכת תוכניה: **המיה בן חיים**

אוריפידס, אלקסטיס והסוף החתרני

המיה בן חיים, ע.במאי

אוריפידס (485-406 לפנה"ס) הוא המאוחר מבין שלושת מחברי הטרגדיות הגדולים באתונה בתקופה הקלאסית – לצד אייסכילוס וסופוקלס - שחלק מיצירותיהם השתמרו עד לימינו. תשעה-עשר ממחזותיו השתמרו בשלמותם (ביניהם, ***מדיאה*** – 431 לפנה"ס, ***הבאקכות*** – 404 לפנה"ס, ועוד). אוריפידס החל להציג יצירות פרי עטו בשנת 455 לפנה"ס, בתחרות המחזאים הטראגיים בפסטיבל הדיוניסיה הגדולה, אך רק 14 שנים לאחר מכן, ב-441 לפנה"ס, הוא זכה לראשונה בפרס הראשון בתחרות. במחזותיו יצר אוריפידס דמויות שגורלן הטראגי נגזר לרוב מטבען הפגום, דמויות שכוחות בלתי-רציונליים של תשוקה וקנאה מדריכים את פעולתן. אפיון אנושי זה של דמויותיו שונה מהאופי ההירואי, ה"גדול מהחיים", של גיבורי מחזותיהם של אייסכילוס וסופוקלס.

אלקסטיס הוא המחזה המוקדם ביותר של אוריפידס (438 לפנה"ס) שהשתמר במלואו. הוא קרוי על-שם מלכת תסליה אלקסטיס, המתנדבת למות במקומו של בעלה אדמטוס, שהאלים גזרו עליו מיתה. בתמורה, היא מבקשת מבעלה כי יבטיח לא להינשא שוב. לאחר מותה, היא מוחזרת לחיים על-ידי הרקלס ומובאת אל אדמטוס, מחופשת לאשה זרה. אדמטוס נדרש להחליט האם להכניס אותה אל ביתו ולהפר בכך את הבטחתו לאשתו המנוחה.

ברבים ממחזותיו השתמש אוריפידס במוסכמת הדאוס אקס מכינה: פתרון של תסבוכת דרמטית באמצעות הופעה פתאומית של אל או אלה לקראת סוף המחזה, שמתערבים בהתרחשות האנושית ומחזירים את הסדר על כנו. היו שטענו כי הדאוס אקס מכינה היא מוסכמה שרק מחזאים המחפשים לעצמם חיים קלים עושים בה שימוש, משום שהיא מחפה על בנייה של עלילות רופפות ולא מפותחות דיין מבחינה דרמטית. הפילוסוף אריסטו, למשל, טען בחיבורו ***פואטיקה*** כי הדאוס אקס מאכינה היא אמצעי מלאכותי ופגום המציע פתרון חיצוני שאינו משתלשל באופן הגיוני מתוך האירועים הקודמים בעלילה עצמה. אכן, אוריפידס ספג ביקורת ולעג על נטייתו לסיומים מהסוג הזה. אבל למען האמת, אופן השימוש שלו במוסכמה זו היה לא פעם ביקורתי ואף חתרני. סצנות ה"דאוס אקס מאכינה" במחזותיו שיקפו ביקורת על מעורבותם של האלים בעלילה האנושית ועל אחריותם לטרגדיה שאותה הם מנסים לפתור בדיעבד באמצעות התגלותם. יתר על כן, בכמה ממחזותיו של אוריפידס, וביניהם ***אלקסטיס***, הדאוס אקס מאכינה הוא במכוון סיום מלאכותי ומופרך הרומז על מצבו חשוך המרפא של המין האנושי.

הסיום של ***אלקסטיס*** הוא מתעתע. אם עד לנקודה זו בעלילה עמד המחזה בסימן ההקרבה העצמית הטרגית של אלקסטיס, שמוסרת את חייה למען בעלה, לקראת סופו

חלה תפנית, כשהגיבור האלוהי-למחצה הרקלס מחזיר את אלקסטיס לחיים ומביא אותה, כשראשה מכוסה, אל בעלה. אדמטוס מסרב תחילה להכניס את הזרה אל ביתו, אבל כשהוא נעתר לבסוף לבקשתו של הרקלס, ובאקט סימלי אף נוגע באשה, נחשפת זהותה. על פניו ניתן לקרוא את הסיום הזה כסוף טוב מהסוג המאפיין את הקומדיות, שהרי אלקסטיס הוחזרה מן המתים בדרך נס, אל חיק בעלה אך תהייתו של אדמטוס, "אבל מדוע האשה הזאת שלי עומדת כאן אילמת?" (***אלקסטיס***, שורה 1143), מאותת כי סיום זה הוא מורכב יותר משנראה במבט ראשון. מה שתיקתה המטרידה של אלקסטיס מרמזת? האם אדמטוס באמת מאמין שהאשה הניצבת מולו היא אכן אשתו המתה? איזה עתיד זוגי צפוי להם לאחר שאדמטוס הפר את ההבטחה שנתן לה לפני מותה והסכים להכניס אל ביתו אשה זרה, עוד בטרם ידע שמדובר בעצם באשתו? האם באמת יש כאן סוף טוב, או שמא רק הרקלס חושב כך? כל אלה הם עדות לכך שבמחזה זה חותר אוריפידס תחת התפיסה הבינארית שטרגדיה מסתיימת במוות, וקומדיה - בחתונה. הפתרון המלאכותי והמופרך, שאיננו באמת מחלץ את הגיבורים מצרתם, מעורר שאלות מורכבות על הטראגי, הקומי והיחס ביניהם.

הבית המואר והחשוף

יובל מור אנקונינה, מעצבת תאורה

עם שובו מטקס הקבורה של אלקסטיס, אדמטוס אומר לחברי המקהלה: "רעי, סבורני שגורל אשתי שפר יותר מגורלי, למרות מראית העין ההפוכה" (***אלקסטיס***, שורות 937-935). קל לבקר אמירה זו, שכן אדמטוס חמק מן המוות בעוד שאשתו הקריבה את הקורבן הגדול מכל כאשר הסכימה למות במקומו. אבל בבחירתו לבקש מאשתו למות במקומו, אדמטוס דן את עצמו לחיים חסרי מנוח. אלקסטיס ירדה אל מחשכי השאול וזכתה במנוחת עולמים בעוד שאדמטוס נותר בביתו הריק, המואר והחשוף לכל, שבו נכפה עליו להתמודד ולהתעמת עם הבחירה שעשה. אין היכן להסתתר, אין מרחב חשוך או מוצל שבו יוכל להתחבא, לא מפני אחרים ולא מפני עצמו. אנו רגילים לחשוב על בית כעל מרחב חם ועוטף, אך בית אדמטוס איננו בית כזה. עוד בימי חייה של אלקסטיס הוא תפקד פחות כתא משפחתי מגונן ויותר כמרחב שעיקר תפקודו הוא כלפי חוץ; מרחב שמציג לראווה בית אידאלי ופתוח לאורחים בכל עת – הן כדי ליצור רושם של נדיבות ראויה להערכה, והן משום שהגעת האורחים ממלאת לזמן קצר את הריק המתמיד המתקיים בו. בחלל הזה של בית אדמטוס נהפך האור לתזכורת מתמשכת לתצוגה שצריכה להתקיים כלפי חוץ, להיעדר הפרטיות, לצורך המתמיד במבט המאשר מן החוץ, באופן שחושף את בני הבית בחולשתם לפני ובעיקר אחרי מותה של אלקסטיס.

חציית הסף

אוראל בן עמי, מעצבת תפאורה

המחזה מציג לראווה אהבה והקרבה מהי, בעלילה המתחוללת על סף דלת ארמון המלוכה בתסליה אבל בעצם עוסקת בסוגים שונים של חציית סף. בדרמה זו, אף אחד מחציות הסף אינה מוחלטת וחד-כיוונית, כולל לא זו שבין חיים ומוות. בהפקה שלנו, בחרנו לייצג את המתח הזה באמצעות דלת שקופה כפולה, ללא קירות סביבה, וזאת משום שביתם של אלקסטיס ואדמטוס הוא מרחב שלא מסתיר שום סוד. להיפך, זהו מרחב העומד בסימן צורך מתמיד במבטו המאשר של האחר, שממנו נגזר רצון 'לדגמן' כלפי חוץ תמונה של בית אידיאלי ומלך ראוי. העובדה שאפשר להביט מבעדה של הדלת, או מסביבה, מדגישה את העובדה שחציית הסף מסמלת בחירה שעושה כל אחת מהדמויות. מהי הבחירה? מהיכן היא נובעת? בדרמה זו, שבה הגבולות אינם גבולות, כל בחירה מייצגת את מעמקי הנפש. אלקסטיס מסכימה למות במקומו של בעלה, אבל המניע שלה מעורפל. אדמטוס מצר ומבכה על המצב, אבל מאפשר לו לקרות. הסיטואציה הקשה לעיכול לא מותירה לאדמטוס הרבה אוהדים, והוא נמשך אל מחוץ לבית לחפש נחמה. הבית מתרוקן בהדרגה, ואדמטוס מחפש תמיכה והבנה ממקהלת הגברים, שנכנסת לבקשתו לחצר הקדמית של הארמון.

על מקהלת הגברים באלקסטיס

עירא אבנרי, במאי ההצגה | נטע שפיגל, מלחינת ומדריכת עבודת הקול

אלקסטיס מעולם לא הוצג בארץ ומוכר בישראל בעיקר דרך העיבוד שיצר לו חנוך לוין במחזה ***כולם רוצים לחיות***. הבחירה לביים דווקא את המקור היווני עימתה אותי כמובן עם סוגיית עיצובה של המקהלה, האתגר המורכב ביותר בעבודה על מחזה מן הסוגה הזאת. בדרמה זו של אוריפידס - בשונה ממחזות כגון ***אגממנון*** של אייסכילוס או ***אנטיגונה***, ***אדיפוס המלך*** ו***אדיפוס בקולונוס*** של סופוקלס - המקהלה איננה מורכבת מגברים זקנים שמייצגים בגישתם המתונה והמנוסה את ערכיה השמרניים של הקהילה ואת טובת הציבור. כאן, המקהלה איננה קול קולקטיבי 'אובייקטיבי': מדובר בחבורת אוהדים של המלך אדמטוס שהתקבצו יחד מחוץ לארמונו כדי להפגין תמיכה בו בעת שדעת הקהל בתסליה כנראה נטתה כנגדו לאחר שניסה לחמוק מהגורל שגזרו עליו האלים וביקש מהוריו ואחר-כך מאשתו למות במקומו.

השאלה כיצד לעצב מקהלה שהיא מלכתחילה 'מזוהה פוליטית', ושבמהלך העלילה משנה את דעתה בנוגע למנהיג הנערץ, השתלבה בשאלה אחרת שעלתה במהלך העבודה עם השחקנים המגלמים בהצגה שלנו את חברי המקהלה: מה פירוש הדבר עבורם - כצעירים שחוו לא מזמן את ימי הריחוק החברתי של הקורונה – להיות חלק מקולקטיב? כאנשים ביקורתיים, מה הם חשים

ביחס לרעיון של להיות חלק מקהילה, ועוד כזו שמתגבשת סביב נסיבות פוליטיות (מה שמזכיר את ההפגנות בעד/נגד המשך שלטונו של נתניהו) ושאינה מבוססת על קשרי חברות/עבודה או אף על היכרות אישית מוקדמת; קהילה שכל אחד מחבריה שומר על קולו העצמאי אך גם מגויס למטרה משותפת שלמענה עזב את שגרת יומו?

בניסיון לענות על אתגרים אלה, יצרנו מתווה דרמטורגי שבו כל חבר מקהלה מחפש את קולו הייחודי בתוך הקבוצה. ראש המקהלה, שבוחן את מנהיגותו של אדמטוס, בוחן תוך כדי כך את הקול הסמכותי שלו-עצמו כמנהיג החבורה; ואילו כל אחד משלושת השחקנים הנוספים המגלמים חברי מקהלה מגלם בהצגה שלנו תפקיד נוסף של דמות אינדיבידואלית - האל אפולון; הגיבור החצי-אלוהי הרקלס; פרס, אביו הישיש של אדמטוס – שבאמצעותה הוא בוחן לא רק את אדמטוס אלא גם את המקהלה. דמויות אלה 'נכנסות' לתוך המקהלה או 'יוצאות' ממנה, באופן שיוצר המשכיות או ניגוד בין העמדות שמביע השחקן בגלמו את הדמות האינדיבידואלית לבין העמדות שהביע כחבר במקהלה. באופן זה ניסינו ליצור את הרושם שהמקהלה היא הצטרפות דינאמית ולא-מובנת-מאליה של קולות עצמאיים.

כדי להעצים זאת, חקרנו את המקצב המקורי של שירי המקהלה היווניים, ועל בסיסם נטע שפיגל יצרה מתווה מוזיקלי מקורי המושתת על מתח וגם על הרמוניה בין קולות אינדיבידואליים להבעה קבוצתית. עניינה אותנו במיוחד המוזיקליות הטמונה בפעולת הדקלום (המזוהה עם המקהלה), והאפשרות של המקצב, ההברות והעיצורים להפוך לחומר פלסטי של ממש. מתוך כך, הדקלום עוצב כמופע משל עצמו, שנע בין דיבור לשירה, ושבו נעשה שימוש בדרון (drone) – צליל שמנוגן ברקע, ללא התפתחות מלודית. הדרון יוצר הזרה, כניסה לזמן אחר, ונועד לתמוך ברושם ששירי המקהלה הם כאן פעולה ריטואלית שבה יחידים נהפכים לקולקטיב אך עדיין ממשיכים לשמור על הקול הייחודי שלהם, שתומך באחרים ובו-בזמן חותר תחתם.

סקיצות לתלבושות ההפקה בעיצוב סוניה גורקינה

החוג לאמנות התיאטרון

ראש החוג לאמנות התיאטרון: **ד"ר דרור הררי**

עוזרת מנהלית: **ליאורה טופז**

מזכירת סטודנטים: **דנה אורן – בר חי**

ראש מסלול מצטיינים במשחק: **גב' יעל קרמסקי**

ראש תכנית מצטיינים בעיצוב במה, קולנוע וטלוויזיה: **פרופ' מרים גורצקי-בילו**

ראש מסלול בימוי: **מר איגור ברזין**

ראש מסלול שחקן-יוצר-חוקר: **ד"ר דפנה בן שאול**

ראש מסלול קהילתי: **ד"ר חן אלון**

ע. לראש מסלול מצטיינים במשחק: **עדן שטרית**

ע. לראש תכנית מצטיינים בעיצוב: **שחר אמירי**

תיאטרון האוניברסיטה

מנהל תיאטרון האוניברסיטה: **פרופ' גדי רול**

רכז הפקות: **גיא גודורוב**

מפיקה ראשית ואחראית לימודי הפקה: **גליה יואלי**

מנהל טכני: **אלכס וולסקי**

ע. מפיק וחונך הפקות: **פול ממרן**

מזכירת הפקות: **עינת צ'אקי גואטה**

נגר: **סרג'יו גריסק** | תופרת: **גלינה אילן**

חוננכי ההפקה:

חונכת עיצוב תפאורה ותלבושות: **דינה קונסון**

חונכת עיצוב תאורה: **איריס מועלם**

חונך ניהול ייצור תפאורה: **דרור הרנזון**

חונך טכני תאורה: **דן גלזר**

להצטרפות לרשימת התפוצה של תיאטרון האוניברסיטה וקבלת מידע
על ההצגות הירשמו בקישור: www.bit.ly/theatremailtau

לרכישת כרטיסים: www.bit.ly/tautkts

www.facebook.com/tautheatre